

Lainsäädännön arviointineuvoston lausunto sosiaali- ja terveysministeriölle hallituksen esityksen luonnoksesta laiksi potilasasiavastaavista ja sosiaaliasiavastaavista

Potilas- ja sosiaaliasiavastaavia koskevassa esitysluonnoksessa on tunnistettu olennaiset vaikutuslajit. Esitys on sujuvasti kirjoitettu ja asiaan vähemmän perehtynyt lukija saa hyvän kokonaiskäsityksen esityksen sisällöstä. Esitysluonnoksessa on runsaasti määrällisiä vaikutusarvioita, mikä on myönteistä. Vaikutuksia potilaan ja asiakkaan asemaan, tiedonhallintaan ja yrityksiin tulee arvioida tarkemmin.

Esitysluonnoksen keskeisimmät puutteet ja kehittämiskohteet

- i) Esitysluonnoksessa tulee kuvata, miten esityksen kohderyhmät eli potilaat ja asiakkaat hyötyvät käytännössä ehdotetusta lain muutoksesta.
- ii) Lukija ei saa käsitystä nykytilan ongelmista potilaan ja asiakkaan näkökulmasta. Esitystä tulee täydentää muutamilla esimerkeillä tyypillisistä yhteydenotoista potilas- ja sosiaaliasiamiehille.
- iii) Lukijalle ei selviä, miten tietojärjestelmäkustannukset on laskettu ja onko kustannusarvio realistinen. Lisäksi tulisi kuvata, miten tiedonhallinnan yhteentoimivuus varmistetaan, jos kukin palveluista vastaava tuottaja hankkii itse käyttötarkoitukseen soveltuvan tietojärjestelmän.
- iv) Esitysluonnoksessa ei ole käsitelty riittävästi nykytilan säilyttämistä yksityisille sosiaali- ja terveyspalveluiden tuottajille. Miksi sosiaali- ja potilasasiavastaavien toiminnan keskittäminen hyvinvointialueille on paras vaihtoehto yksityisille sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottajille?

1. Hallituksen esitysluonnoksen keskeinen sisältö

Tässä esitettävä kuvaus on suora lainaus esitysluonnoksen "esityksen pääasiallinen sisältö" -jaksosta.

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi uusi laki potilasasiavastaavista ja sosiaaliasiavastaavista. Esitys liittyy pääministeri Sanna Marinin hallituksen hallitusohjelman kirjaukseen, jonka mukaan potilas- ja sosiaaliasiameistointia parannetaan.

Esityksen mukaan nykyisten asiamies-nimikkeiden sijaan otettaisiin käyttöön sukupuolineutraalit nimikkeet: potilasasiavastaava ja sosiaaliasiavastaava. Ehdotetussa laissa säädettäisiin potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestämisestä sekä potilasasiavastaavan ja sosiaaliasiavastaavan riippumattomuudesta, kelpoisuudesta ja tehtävistä. Lisäksi laissa säädettäisiin henkilötietojen käsittelystä potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnassa.

Esityksen mukaan potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestäisivät julkisen ja yksityisen sosiaali- ja terveydenhuollon, työterveyshuollon sekä varhaiskasvatuksen osalta hyvinvointialueet ja Helsingin kaupunki. Lisäksi HUS-yhtymä järjestäisi potilasasiavastaavien toiminnan järjestämänsä ja tuottamansa terveydenhuollon osalta. Valtio järjestäisi potilasasiavastaavien toiminnan valtion mielisairaaloissa annettavassa terveyden- ja sairaanhoidossa, Puolustusvoimien järjestämissä ja tuottamissa terveyden- ja sairaanhoidon palveluissa ja Vankiterveydenhuollon yksikön järjestämissä ja tuottamissa terveyden- ja sairaanhoidon palveluissa. Lisäksi Työterveyslaitos järjestäisi potilasasiavastaavien toiminnan tuottamissaan terveyden- ja sairaanhoidon palveluissa.

Potilasasiavastaavia ja sosiaaliasiavastaavia olisi nimettävä riittävästi ottaen huomioon potilaiden ja asiakkaiden palvelutarpeet. Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien tehtävät vastaisivat pitkälti nykyisiä potilas- ja sosiaaliasiameistinten tehtäviä. Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnalle olisi nimettävä vastuuhenkilö, jonka tehtävänä olisi muun muassa ohjata, koordinoita ja kehittää potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toimintaa sekä koota potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien kanssa vuosittain selvitys potilaiden ja asiakkaiden oikeuksien ja aseman kehityksestä toiminnan järjestäjälle. Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien riippumattomuus ja puolueettomuus tulisi turvata heidän hoitaessaan tehtäviään. Riippumattomuutta turvattaisiin muun muassa sillä, että toiminta olisi järjestettävä erillään sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämiseen ja tuottamiseen liittyvistä tehtävistä. Potilasasiavastaavan, sosiaaliasiavastaavan ja toiminnan vastuuhenkilön tehtäviin edellytettäisiin soveltuvaa ylempää korkeakoulututkintoa ja tehtävän edellyttämää tehtäväalan tuntemusta.

Kukin potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestäjä olisi rekisterinpitäjä järjestämisvastuulleen kuuluvan potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan asiakirjoille. Lisäksi laissa säädettäisiin henkilötietojen käsittelystä ja siihen liittyvistä suojaustoimista, dokumentointi- ja rekisteröintivelvoitteesta sekä asiakirjojen säilyttämisajasta.

Lain tavoitteena on edistää potilaan sekä sosiaalihuollon ja varhaiskasvatuksen asiakkaan oikeuksien ja oikeusturvan toteutumista parantamalla potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toimintaedellytyksiä ja riippumattomuutta sekä toiminnan laatua.

Ehdotetun uuden lain myötä kumottaisiin nykyiset potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (785/1992, jäljempänä potilaslaki) ja sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000, jäljempänä sosiaalihuollon asiakaslaki) säännökset potilasasiamiehestä ja sosiaaliasiamiehestä. Lisäksi muutettaisiin varhaiskasvatuslain (540/2018) 53 §:ää.

2. Arvio hallituksen esitysluonnoksesta ja vaikutusarvioinneista

2.1 Yleiset huomiot

Arviointineuvosto katsoo, että esitysluonnos on sujuvasti ja hyvällä yleiskielellä kirjoitettu kokonaisuus, jonka perusteella asiaan vähemmän perehtynyt lukija saa esityksen tavoitteista ja keskeisistä ehdotuksista selkeän käsityksen.

Esitysluonnoksessa muutosta perustellaan muun muassa nykyisen potilasasiamiesjärjestelmän yhtenäistämisellä ja toiminnan riippumattomuuden turvaamisella. Esityksen yhtenä tavoitteena on myös potilaan ja asiakkaan oikeuksien parantaminen. **Arviointineuvosto katsoo**, että esitysluonnoksen perusteella ei saa käsitystä nykyisen järjestelmän käytännön ongelmista potilaan ja asiakkaan näkökulmasta ja siitä, muuttaako ehdotus näiden asemaa. Tilastotiedon puutteista huolimatta nykytilan kuvausta tulee täydentää muutamilla esimerkeillä, minkä tyyppisiä yhteydenottoja potilas- ja sosiaaliasiamiehet saavat ja johtavatko yhteydenotot yleensä jatkotoimenpiteisiin.

Arviointineuvosto pitää myönteisenä, että esitysluonnoksessa on käsitelty erilaisia vaihtoehtoja ja perusteltu valittua vaihtoehtoa. Lisäksi on myönteistä, että nimikkeiden vaihtoehtojen punninnassa on hyödynnetty Kotimaisten kielten keskuksen asiantuntemusta.

Ehdotusta potilas- ja sosiaaliasiavastaavien keskittämisestä hyvinvointialueille perustellaan synergiaeduilla.

Arviointineuvosto kiinnittää huomiota, että esitysluonnoksessa ei ole käsitelty riittävästi nykytilan säilyttämistä yksityisille sosiaali- ja terveystalouden tuottajille. Esitysluonnoksessa on kuitenkin perusteltu, miksi valtion mielisairaaloiden, Puolustusvoimien ja Työterveyslaitoksen järjestelmä jää ennalleen. Miksi sosiaali- ja potilasasiavastaavien toiminnan keskittäminen hyvinvointialueille on paras vaihtoehto yksityisille sosiaali- ja terveystalouden tuottajille?

Esitysluonnoksen yhtenä tavoitteena on turvata sosiaali- ja potilasasiavastaavien riippumattomuus.

Arviointineuvosto katsoo, että esitysluonnoksessa tulee arvioida tarkemmin, miten hyvinvointialueella pystytään erottamaan terveydenhuollon järjestämistehtävät ja palvelujen tuottaminen sosiaali- ja potilasasiavastaavien toiminnasta niin, että riippumattomuus turvataan. Olisiko jokin muu vaihtoehto ollut riippumattomuuden kannalta toimivampi? Onko esimerkiksi muissa maissa toimivia malleja sosiaali- ja potilasasiavastaavien riippumattomuuden turvaamiseksi?

Arviointineuvosto pitää myönteisenä, että esitysluonnoksessa on kuvattu napakasti ja riittävästi lausuntopalautetta ja sen perusteella tehtyjä muutoksia.

2.2 Taloudelliset vaikutukset

2.2.1 Vaikutukset julkiseen talouteen

Arviointineuvosto katsoo, että vaikutuksia julkiseen talouteen on arvioitu kattavasti ja yksityiskohtaisesti. Esitysluonnoksessa on hyödynnetty vaihteluvälejä kustannusten arvioimiseksi.

Arviointineuvosto pitää myönteisenä, että esitysluonnoksessa on pääosin kuvattu avoimesti määrällisten vaikutusarvioiden laskentaperusteita. Keskeisten määrällisten vaikutusten esittäminen taulukossa vielä parantaisi esitystä, jolloin lukija saisi olennaiset vaikutukset selville yhdellä silmäyksellä.

2.2.2 Vaikutukset yrityksiin

Esitysluonnoksen mukaan yksityisille palveluntuottajille ei aiheutuisi lain muutoksesta kustannuksia. Sosiaali- ja potilasasiavastaavien toiminnan järjestäisivät hyvinvointialueet ja Helsingin kaupunki, mutta ostopalveluja voitaisiin jatkossakin käyttää tietyin rajoituksin.

Arviointineuvosto katsoo, että vaikutuksia yksityisille palveluntuottajille voisi selventää. Esitysluonnoksesta jää epäselväksi, miten yksityisen sektorin toimijat toimivat sellaisissa tilanteissa, joissa potilaan tai asiakkaan yhteydenotto tulee suoraan yksityiselle palveluntarjoajalle, mutta yhteydenotto kuuluu hyvinvointialueen vastuulla olevan potilas- tai sosiaaliasiavastaavan tehtävään. Lisäksi epäselväksi jää, katoaako muutoksen myötä yksityisiltä sosiaali- ja terveystalouden tuottajilta nykyisenkaltaiset potilasasiain tehtävät.

2.2.3 Vaikutukset kotitalouksiin

Arviointineuvosto katsoo, että esitysluonnoksessa on käsitelty riittävästi vaikutuksia kotitalouksiin.

2.3 Viranomaisvaikutukset

Esitysluonnoksen mukaan tietojärjestelmien hankintakustannus olisi arviolta noin 15 000 euroa/hyvinvointialue. **Arviointineuvosto kiinnittää huomiota** tietojärjestelmäkustannusten alhaiseen tasoon. Esitysluonnoksen perusteella saa kuvan, että rekisterinpitäjän vastuulle tulisi uuden rekisterin muodostaminen ja rekisterissä voisi olla erityisiä henkilötietoryhmiä. Esitysluonnoksessa jää epäselväksi, miten tietojärjestelmäkustannukset on laskettu ja onko arvio realistinen.

2.4 Yhteiskunnalliset vaikutukset

Arviointineuvosto katsoo, että esitysluonnoksen perusteella jää epäselväksi, miten potilaat ja asiakkaat hyötyvät käytännössä sosiaali- ja potilasasiavastaavien keskittämisestä lähinnä hyvinvointialueiden vastuulle. Esimerkiksi ovatko sosiaali- ja potilasasiavastaavien palvelut paremmin asiakkaiden ja potilaiden saatavilla? Madaltuuko asiakkaiden ja potilaiden kynnyksellä yhteyttä sosiaali- ja potilasasiavastaaviin, kun sosiaali- ja potilasasiavastaavien etäisyys palvelujen tuotannosta kasvaa?

Arviointineuvosto katsoo, että esitysluonnoksessa on arvioitu vaikutuksia kielellisiin oikeuksiin hyvin.

Esitysluonnoksen mukaan potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toimintaan liittyvää tiedonhallintaa selkeytetään ja yhtenäistetään. **Arviointineuvosto kiinnittää huomiota**, että vaikutukset tiedonhallintaan kappaleessa on kuvattu pääosin muita asioita kuin varsinaista vaikutusarviointia. Esitysluonnoksesta jää epäselväksi, miten tiedonhallinnan yhteentoimivuus varmistetaan, jos kukin järjestämisvastuullinen viranomainen tai sen toimeksiannosta palveluja tuottava vastaa käyttötarkoitukseen soveltuvan tietojärjestelmän hankinnasta.

3. Lainsäädännön arviointineuvoston lausuma

Lainsäädännön arviointineuvoston lausunto on annettu hallituksen esitysluonnoksesta eduskunnalle laiksi potilasasiavastaavista ja sosiaaliasiavastaavista (hankenumero: STM118:00/2021), jonka sosiaali- ja terveysministeriö toimitti arviointineuvoston käyttöön sähköpostitse 30.9.2022. Lausunto on julkinen.

Arviointineuvosto katsoo, että hallituksen esitysluonnos noudattaa osittain säädösehdotusten vaikutusten arviointiohjetta. Arviointineuvosto suosittelee, että esitysluonnosta korjataan neuvoston lausunnon mukaisesti ennen hallituksen esityksen antamista.

Helsingissä 13. lokakuuta 2022

Leila Kostianen

Lainsäädännön arviointineuvoston puheenjohtaja

Annika Collin

Erityisasiantuntija, arviointineuvoston sihteeri

VALTIONEUVOSTON KANSLIA
STATSRÅDETS KANSLI

LAINSÄÄDÄNNÖN
ARVIOINTINEUVOSTO

Yhteystiedot:

Valtioneuvoston kanslia
PL 23, 00023 Valtioneuvosto
vnk.fi
p. 0295 16001

Liite 1 Arviointineuvoston käyttämät standardilausumat

1. Arviointineuvosto katsoo, että hallituksen esitysluonnos täyttää säädösehdotusten vaikutusten arviointiohjeen vaatimukset. Arviointineuvostolla on vain vähäisiä lisäysehdotuksia esitysluonnokseen.
2. Arviointineuvosto katsoo, että hallituksen esitysluonnos vastaa pääosin säädösehdotusten vaikutusten arviointiohjetta. Arviointineuvosto suosittelee, että hallituksen esitystä täydennetään neuvoston lausunnon mukaisesti ennen hallituksen esityksen antamista.
3. Arviointineuvosto katsoo, että hallituksen esitysluonnos noudattaa osittain säädösehdotusten vaikutusten arviointiohjetta. Arviointineuvosto suosittelee, että esitysluonnosta korjataan neuvoston lausunnon mukaisesti ennen hallituksen esityksen antamista.
4. Arviointineuvosto katsoo, että hallituksen esitysluonnos on puutteellinen säädösehdotusten vaikutusten arviointiohjeen näkökulmasta. Esitysluonnosta tulee korjata neuvoston lausunnon mukaisesti ennen hallituksen esityksen antamista.
5. Arviointineuvosto katsoo, että esitysluonnoksessa on merkittäviä puutteita. Esitysluonnoksen pohjalta ei todennäköisesti pysty muodostamaan riittävää ja perusteltua käsitystä esityksestä, eikä sen taloudellisista ja yhteiskunnallisista vaikutuksista. Ilman puutteellisuuksien korjaamista on vakavasti harkittava, voiko esityksen antaa eduskunnan käsiteltäväksi. *

* Viimeinen virke voidaan jättää pois niissä tilanteissa, kun esitystä ei käytännössä voida vetää pois.